

helyzetleírást ad a román felsőoktatási rendszerről, majd a folyamatok és statisztikák mögött megbújó ok-okozati összefüggéseket igyekszik megvilágítani.

Összességében a tanulmánykötet egy új kezdeményezés sikeres példája a magyar-román határ szomszédos oldalán egyre sikeresebben tevékenykedő, magyar nyelven oktató, a Debreceni Egyetem karaival sokrétű oktatási és tudományos együttműködést folytató Partiumi Keresztény Egyetem részéről. A könyv szerkesztői a kötetet nemcsak a tudományos közösségnek ajánlják, hanem a poli-

tika, a társadalombiztonság és a közszféra területén dolgozó döntéshozók számára is. Mindezekén túl a tanulmányok az adott témák iránt érdeklődő olvasók szélesebb körei számára is hasznos olvasmánnyként szolgálhatnak, annál inkább, mert a kötet jól átlátható, stílusában és kialakításában igen modern, igényes kiadvány. Várhatóan a jövőben több, hasonlóan színvonalas mű jelenhet meg a nagyváradi magyar egyetem tudományos eredményeiről.

**Kerékyártó Gábor –
Németh Szabolcs**

Sáringer János: A két világháború közötti magyar külpolitika történetírásunkban

Sáringer János kiadása, Szeged 2011. 163 lap

Míg a nyugat-európai polgári társadalmakban a filozófia töltötte be az ideologikus tudományok szerepét, Magyarországon és Kelet-Európában a sajátos történelmi fejlődés követelményeként a történelem lett az ideologikus és nemzeti tudomány. A história ezáltal politikai fontosságot kapott, a hatalom számára minden korban nagy jelentőséggel rendelkezett. A történettudomány kutatási eredményei érveket szolgáltathatnak, és társadalmi hátteret teremthetnek, amely a hatalmat segítheti politikai céljai megvalósításában.

A szakmai tisztességre törekvő kutatók mellett mindig voltak olyan „történészek”, akik a tudományosságon kívüli eszközökkel járultak hozzá az adott kurzus célkitűzéseihez. Közép-Kelet-Európában esetenként a hatalom is megfogalmaz elvárásokat a történészekkel szemben. Politikai torzulások idején az uralkodó csoportok a történészekről a politika direkt támogatását is elvárták, ezáltal a diszciplínát a politika szolgálóleányává tették.

Sajátos a szerepe volt a történetírásnak a Horthy-korszakban, amikor a tudományos szabadságot nem vonták kétségbe, a hatalom nem várt direkt politikai szolgálatot, ugyanakkor a történészek tisztában voltak azzal, hogy a múlt feltárása fegyver lehet a politikai,

külpolitikai törekvések érvényre juttatásában. Trianon után a történészek múltfeltárása, a két világháború közötti külpolitika megítélése olyan választ igényelt a nemzetet ért kihívásokra, amely elől a szakma nem térhetett ki. Az igazságtalan nemzetközi döntések történeti interpellálása, a kiütkeresés külpolitikájának tudományos magyarázata a két világháború közötti történettudomány kiemelt feladata lett. A revízió lehetőségének külpolitikai és diplomáciai értelmezése a magyar történettudományban centrális kérdéssé vált. A tengelyhatalmak segítségével végrehajtott területi gyarapodás Magyarország számára a II. világháborús vereség nyomán kudarcra végződött. 1945 után az országot a húszas évekéhez hasonló nemzetközi elszigeteltség érte, a néhány évi demokratikus berendezkedést diktatórikus rendszer követte.

A totalitárius rendszerben a tudomány elveszítette szabadságát, a sztálinista–rákosista politika szolgálatot várt a történetírástól, a két világháború közötti külpolitika „feldolgozásától” is legitimációs célokat remélt. Amíg egy torz politikai berendezkedés volt Magyarországon – márpedig a Rákosi-rendszer az volt – addig a hivatalos történetírástól nem lehetett elvárni a kérdés tudományos magya-

rázatát. Ahogy azonban a totalitárius rendszer fellazult, és a Rákosi-rendszer összeomlott, fokozatosan megteremtődtek a tudományos szabadság feltételei. A szabadabb politikai lehetőségek között a történetírásban differenciálódás ment végbe. A történészek egy része megszabadult az ideologikus célokat szolgáló kutatói attitűdöktől, ezáltal már lehetővé vált a két világháború közötti külpolitikára adandó tudományos válasz megfogalmazása. A történészek közül egyesek gondolkodása ugyanakkor nem sokban tért el az 1956 előtti értelmiségiéktől. Új helyzetet teremtett a kommunizmus bukása. A rendszerváltástól sokszínűség alakult ki a történetírásban, egyetértés abban van, hogy a diszciplína legitimációs funkciót nem vállal fel.

Sálinger János könyvében arra törekedett, hogy bemutassa miként reagált a magyar történetírás 1919-től napjainkig a két világháború közötti időszak külpolitikájára. A vállalkozás azért is jelentős, mert Trianonnal a korábbi középbirodalmi keretet egy csonka Magyarország váltotta fel, az ország ugyan független lett, de nemzetközi ellenőrzés alatt állt. A szerző célja a munkával az volt, hogy feltárja a két világháború közötti magyar külpolitikára vonatkozó 20. és 21. századi történetírás ívét, és választ adjon arra, hogy milyen kiutat kerestek a történészek a trianoni sokkból. Választ kellett adni arra is, hogy az egykoron erős országot miért darabolták szét. A könyvből megtudjuk, hogy a célt támogató intézményrendszert Klebelsberg Kunó hozta létre. Feladata volt a trianoni béke dokumentumainak a világ tudomására hozása. Salinger könyvéből az is feltárul, hogy a nagy munkával összeállított érvanyag és a szakmailag jól felkészült delegáció a párizsi béketárgyaláson jelentős eredményt nem volt képes elérni.

A munkából az is kiderül, hogy a tragédia magyarázatát először Szekfű Gyula adta meg *A három nemzedék, Egy hanyatló kor története* (1920) c. munkájában. Szerinte az elmúlt száz év a fokozatos hanyatlás időszaka volt, a 20. századi katasztrófák sorozata a liberalizmus eredménye. Az Angyal Dávid szerkesztésében megjelenő *Magyarország felelőssége a világháborúért* (1920) c. munka úgy ítélte meg, hogy a magyarság semmilyen tekintetben nem volt felelős, a felelősség Bécs szám-

lájára írandó. Szekfű Gyula: *A magyar állam életrajza* (1924) c. könyvében arra a következtetésre jutott, hogy a békerendszer előbb-utóbb megváltozik, mert a békeszerződések nem örök életűek. *A három nemzedék és ami utána következik* című, 1935-ben megjelent könyvében a magyar fejlődés zsákutcáját újból a liberalizmusban látta és felvázolta az ország megerősítésének alapkoncepcióját.

Szekfű Gyula mellett Hóman Bálint nemcsak korszak vezető történésze, hanem í

a Bethlen utáni kultúrpolitika meghatározó személyisége is volt. *Külpolitikai vívmányok a magyar történetben* (1931) c. dolgozatában a külpolitikai függetlenség visszaszerzését javasolta, amit Berlin és Róma szövetségében látott megvalósíthatónak. A magyar-német sorsközösség bizonyítása volt a koncepciója Hóman Bálint és Szekfű Gyula *Magyar történet* (1935) c. szintézisének, amely a magyar történettudomány akkori meghatározó irányának szemléletét is kifejezte.

A politikus Bethlen István *Beszédei és írásai* (1934) c. kiadványában viszont azt fogalmazta meg, hogy Magyarországnak sem Berlin, sem Moszkva oldalán nem szabad állni, hanem a kettő között kell elhelyezkednie. Horváth Jenő: *A magyar kérdés a XX. században. Felelősség a világháborúért és a békeszerződésért* (1939) c. művében összekapcsolta Magyarország háborús felelősségét a trianoni békeszerződés büntetésével. A szerző azt kívánta alátámasztani, hogy a vádak hamisak, ezért Trianon megalapozatlan. Baráth Tibor: *Magyar történet* (1941) c. munkájában Magyarország történeti jogát igyekezett igazolni a Kárpát-medence feletti uralomra.

Sálinger a Horthy-korszak meghatározó történészeinek értékelésekor fontosnak tartotta annak hangsúlyozását, hogy a történettudomány nemzeti tudomány, amely eszközeivel a nemzeti célokat segítette.

1945 után, a rövid demokratikus szakasz idején, az értelmiség politikai és tudománypolitikai polémiai miatt a történettudomány nem foglalkozhatott a két világháború közötti magyar külpolitikával. A témában hamarosan csak a kommunista „kutatók” fejtették ki véleményüket. A szerző megállapítja, hogy a

Kommunista Párt hatalomra jutása után fontos szerepet szánt a történészeknek, segítségükkel kívánta a Rákosi-rendszert legitimálni és az imperialista Nyugatot elítélni. Egyetértünk Sáringer Jánossal abban is, hogy a korszak történészeinek kevés esélyük volt – egy részüknek nem is volt affinitása – az 1920-1945 közötti időszak tárgyilagos elemzésére. Tétele kifejtése érdekében sorra veszi a korszak vezető történészeinek tevékenységét. Rámutat arra, hogy Andics Erzsébet: *Fasizmus és reakció Magyarországon* (1945) c. munkájának lényege az a megállapítás, hogy a korszak fő sajátossága a nép- és nemzetellenesség. Három évvel később megjelent *Ellenforradalom és Bethleni konszolidáció* (1948) c. könyve szerint a bethleni külpolitika teljes mértékben támadó és háborús politika volt. A dogmatizmus nyomta rá bélyegét Zsigmond László: *Adalékok az ellenforradalmi rendszer külpolitikájához* (1953) c. munkájára is. Végkövetkeztetése szerint a trianoni revízió nem volt más, mint a dolgozók elnyomásának leplezése.

A Rákosi-korszak bukását követő periódust értékelve Sáringer úgy látja, hogy 1956 után lehetőség nyílt a korábbi dogmák felülvizsgálására, ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a kiadványok egy részében Horthy szerepét nem differenciáltan közelítették meg. A könyvből megtudjuk, hogy a magyar külpolitikának az 1930-as évek közepétől a német megszállásig tartó időszakára vonatkozó okmányainak kiadása az 1960-as évek elejéig meglehetősen foghíjas volt. Zsigmond László sorozatszerkesztésében jelent meg 1962-ben a *Diplomáciai iratok Magyarországon külpolitikájához (1936-1945)*, amely az egykori magyar külügyminisztérium diplomáciai okmányait tartalmazta, és a diplomáciatörténet monografikus feldolgozásához kívánt forrásanyagot biztosítani. Az *Iratok az ellenforradalmi rendszer történetéhez 1919-1945* (1967) c. kiadvány teljes egészében külpolitikai vonatkozású forrásokat közölt. A kötetet Karsai Elek állította össze. A szerző megismertet Nemes Dezső: *A Bethlen-kormány külpolitikája (1927-1931)* (1964) c. művével, melynek szemlélete egyoldalú, a rendszert fasiszta diktatúraként tipologizálja. Sáringer szerint Kiss Aladár: *Magyarország külpoliti-*

kája a II. világháború előestéjén 1938. november-1939. szeptember (1964) c. kötete gyakorlatilag Andics és Nemes meglátásainak adaptálása.

Már árnyaltabban látta Magyarország szerepét Juhász Gyula: *A Teleki-kormány külpolitikája (1939-1941)* (1964) c. munkája. Szerzőnk szerint Juhásznak már volt bátorsága, hogy szakítson Kiss Aladár dogmatikus és sematikus szemléletével. Juhász Gyula monográfiájával egy évben jelent meg Ormos Mária: *Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése* (1964) c. új szemléletű, színvonalas könyve. Ugyancsak a jobb feldolgozások közé tartozik Márkus László: *A Károlyi Gyula kormány bel- és külpolitikája* (1968).

A könyv szerzője arról is tájékoztatja az olvasót, hogy a hatvanas évek végén a történészek érdeklődése a szomszédos országok felé fordult. A megjelent kötetek: Arató Endre: *A magyar-csehszlovák viszony ötven éve* (1968); Kovács Endre: *Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között* (1971); Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938-1941)* (1967). A témakörbe tartozik, de már az 1980-as években jelent meg Sajti Enikő: *Délvidék (1941-1944)* (1987) c. színvonalas munkája.

Az európai diplomácia és Magyarország viszonyát elemzi Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években* (1968). A korszak magas színvonalú feldolgozását végezte el Ormos Mária: *Franciaország és a keleti biztonság* (1969), valamint Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945* (1969) c. munkája.

Ormos Mária: *Padovától Trianonig (1918-1920)* (1983) c. monográfiájában új megközelítéssel vizsgálta Trianon előzményeit és cáfolta a korábbi kanonizált megállapításokat. A két világháború közötti külpolitikát széles kontextusból és új szempontú megközelítés alapján vizsgálta Ránki György: *A nagyhatalmak harca a délkelet-európai gazdasági hegemoniáért (1919-1939)* (1981). Színvonalas bemutatását adja a Gömbös-kormány külpolitikájának Pritz Pál: *Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején (1932-1936)* (1982), illetve *Magyarország diplomáciája a két háború között*. Pritz szerint Magyarország

kényszerpályán mozgott, a magyar külpolitikának nem volt alternatívája. Ugyanakkor a kényszerből vállalt magyar beilleszkedő külpolitika nem volt reális alternatíva. Végkövetkeztetése az volt, hogy a magyar külpolitika irányításának az adott erőviszonyok mellett s között kellett érvényesíteni a magyar államérdekeket.

Összegzésként megállapítható, hogy Sárlinger János könyvében nem könnyű feladatra vállalkozott, hiszen egy igen bonyolult témára adandó történeti válaszok tudományos értékelését kellett elvégeznie. A két világháború közötti korszakkal, annak külpolitikájával igen sok történész foglalkozott. Nem csak sokan voltak, de eltérő állásfoglalásokat és különböző színvonalat is képviseltek. Eltérő módon közelítettek a témához, mivel eltérő tudományos talajon álltak. Voltak, akiket mindenkor a szakma szempontjai, a tudományos igazság megtalálása vezérelt. Voltak olyanok, akik jóindulatúan, de a trianoni igazságtalanságra akartak rávilágítani. Voltak

olyanok is, akik egy „igazságtalan politikai rendszerből”, a Horthy-rendszerből vezették le a korszak külpolitikáját. A többféle megközelítésből indulók között sokan voltak olyanok is, akik prekoncepciókhoz gyűjtöttek érvanyagot s így kerestek tudományos magyarázatot. Voltak olyanok, akiket a tudomány tisztessége irányított, akik történelmi távlatból, mindennemű legitimációs elképzelés nélkül szakmai választ adtak a kérdésre. Azt a hatalmas kihívást, amire Sárlinger János reagált, könyvében megfelelően megválaszolta. A témával kapcsolatos szakirodalmat jól hasznosította. A munkából így megtudjuk, hogy miként látták és láttatták a történészek a két világháború közötti magyar külpolitikát 1920-tól napjainkig. A könyv elsősorban történészekhez, politológusokhoz szól, de mindenkinek ajánlani tudom, aki a korszak külpolitikájáról igen sokszínű vélemény alapján létrehozott történeti feldolgozást akar olvasni.

N. Szabó József